

İSTANBUL MEDDAH HİKÂYELERİNDE YER ALAN SOHBET MECLİSLERİ

ŞEYMA GÜNGÖR*

Rastlantı sonucu veya önceden haberleşerek bir araya gelen şahısların dostça konuşması anlamına gelen *sohbet* kelimesi zamanla özel mana kazanmış; seçkin kimselerle, dostlarla bir arada bulunmak, belli konuda konuşmak, konuşanı dinlemek amacıyla düzenlenen toplantılara da *sohbet/sohbet meclisi* denilmiştir. Bu birlikteliklerin bir kısmı toplanan kişilere, amaca, toplanılan yere hatta ikram edilen yiyecek-içeceğe göre belli kurallara bağlanarak; dinî sohbetler, tasavvuf sohbetleri, saray sohbetleri, yâran sohbetleri, helva sohbetleri, işret meclisleri gibi isimlerle anılmıştır. Tarihi eskiye dayanan sohbet toplantılarının niteliklerinin belirlenmesi, o devir toplum hayatımıza ait önemli bilgilerin elde edilmesi demektir. Bu yazıda Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçekleştirilen sohbet meclisleriyle ilgili bilgi veren kaynak eserlerden, İstanbul meddah hikâyelerinde yer alan İstanbul sohbet meclisleri ve bu meclislerin özellikleri üzerinde durulacaktır.

“Meddah hikâyeleri”, “realist halk hikâyeleri”, “kitabî, mensur halk hikâyeleri” diye de anılan İstanbul meddah hikâyeleri, Türk hikâye edebiyatı içinde kendine özgü niteliklere sahiptir. Bu anlatıların en önemli özelliği, toplum yaşantısını edebî kurgu içinde realist bir üslupla yansıtmasıdır. Sayıları çok

* (E.) İstanbul Üniversitesi

1- Sohbet meclisi (TSMK, nr. 1365)

az olan, ayrıca anlatıcısı/yazarı ve ilk anlatılma/yazılma tarihi bilinmeyen eserlerin istinsah edilmiş ilk örneği 1724'ten önceye aittir. Saraydan konaklara, kahvehanelere kadar çeşitli mekânlarda meddahların belli bir topluluğa sözlü olarak anlattıkları bu macera hikâyelerinin bir kısmı, yeniden kaleme alınarak XIX. yüzyılda basılmıştır. XX. asrın başlarında meddahlık sanatının canlılığını kaybetmesiyle birlikte hikâyelere gösterilen ilgi de kaybolmuştur.

Padişahattan kabadayıya kadar pek çok kişinin yer aldığı meddah hikâyelerinde kahramanların başından geçen olaylar anlatılırken, İstanbul sosyal hayatında önemli yeri olan sohbet meclislerinden de söz edilir. Genellikle orta veya üst sosyo-kültürel tabakaya ait kimselerin katıldıkları bu toplantılar ve niteliklerini gösteren başlıca örnekler şunlardır:

Saraylardaki Sohbet Meclisleri
Hikâyelerde, sıklıkla düzenlendiğini bildiğimiz saray sohbetlerinden

çok kısa olarak söz edilir. Meddah Tiflî'nin başından geçen olayların anlatıldığı *Tiflî Efendi Hikâyesi*'nde sanatkâr, öldürülme korkusu içinde kaçarken, o sırada Davut Paşa Sarayı'nda bulunan Sultan Murad'ın emriyle kurtarılıp padişahın huzuruna getirilir. Hükümdar bu zatın kim olduğunu sorunca mecliste bulunan Nefî Efendi ve Nahmî Efendi, “Revan Köşkü'ndeki sohbette bazı letaifi naklolunan zat bu idi.” derler. Padişah, Tiflî'ye kaçma sebebini sorunca o da başından geçenleri tahkiye üslubu içinde anlatır. Sultan Murad, onun güzel anlatımından çok etkilenerek Tiflî'yi musahipliğe getirir. Rivayete göre bu hikâye, Tiflî'nin hükümdar huzurundaki sözlü anlatımı sırasında Nefî ve Nahmî efendiler tarafından yazıya geçirilmiştir. *Hançerli Hikâye-i Garîbesi*'nde anlatıldığına göre, canı sıkılan Sultan Murad, Tiflî'den bir fıkra anlatmasını ister. O da fırsatı değerlendirerek “Hak dostum hak.” deyip o sırada şahit olduğu bir

cinayet girişimini anlatır. Padişah “Benim zamanımda böyle hıyanet olur mu?” deyince diğer musahipler Tıflî Efendi’nin abarttığını söylerler. Tıflî, olayın gerçek olduğunu söyleyince padişah duruma el koyarak adaletin yerine getirilmesini sağlar.

Konak, Yalı ve Köşklerdeki Sohbet Meclisleri

Hikâyelerde en fazla yer alan sohbet meclisleri konaklarda yapılan toplantılardır. Bunlar arasında ayrıntılı olarak yer alan *Tıflî Efendi Hikâyesi* ve onun varyantı olan *Meşhur Tıflî Efendi ile Kanlı Bektaş’ın Hikâyesi* başlıklı eserlerdeki helva sohbetidir. Tıflî, şöhreti İstanbul’u aşmış, geceleri şehrin seçkin sohbet meclislerine davet edilen, “kibar ve rical nazlısı” ünlü bir meddaktır. Kocamustafapaşa’daki konağında yaşayan ağa, çok zengin olmakla birlikte kibar adabını bilmeyen bir kişidir. Devlet adamlarının ve şehrin ileri gelenlerinin evlerinde tertiplenen tarzda bir helva sohbeti düzenlenmesini ister. Hikâyenin varyantında ise ev sahibi Şıkk-ı Sani Ahmed Bey’dir. Sohbet şu şekilde gerçekleşir: Her davete gitmeyen Tıflî, toplantıya katılmayı dostlarının hatırı için kabul eder. Misafirler, akşamüstü helvanın yapılacağı evde toplanmaya başlarlar. Karşılıklı hâl hatır sorulduktan sonra yemekler yenir, şerbetler içilir, kahveler ve duhanlar (tütün) ikram edilir. Yatsı namazından sonra tekrar kahveler, duhanlar tazelenir. Meclistekilerin keyfi yerine gelince sıra sanatkâra gelir. Herkes ona saygı göstermektedir. Meddah güzel bir lisanla kıssa, menkıbe anlatır, bazen havadis verir, bazen de daire ile besteler, şarkılar okur. Arada kahveler, şerbetler devrolur. Gece yarısına doğru ev sahibinin emriyle helva pişirilip misafirlere ikram edilir.

2- Kırdı sohbet (TSMK, nr. 373)

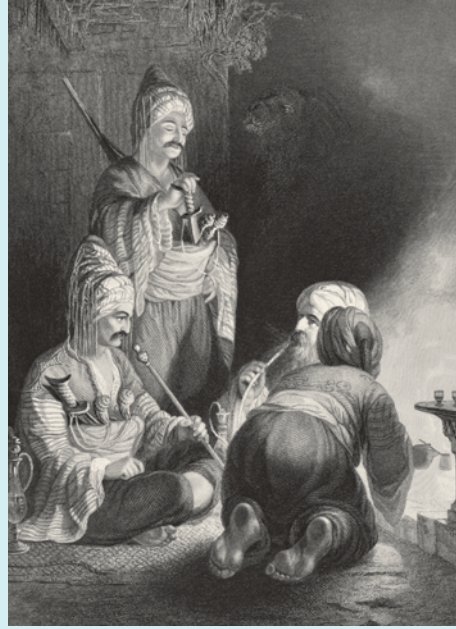
Helvanın ardından şerbet, kahve ve duhan sunulur. Toplantı sabaha karşı dağılır. Evleri uzakta olanlarla birlikte Tıflî de sohbet yapılan evde yatarsa da beklediği özeni göremez. Sabahleyin tiryakisi olduğu afyonun hazırlanmadığını görünce öfkeyle evi terk eder.

Hikâyelerde daha kısa anlatılan sohbet meclislerinden birisi *Tayyazâde Hikâyesi*’nde yer alır. Bu birliktelik birçok niteliğiyle evlerde yapılan, daha az insanın bir araya geldiği içkisiz sohbet meclislerinin adeta küçük bir modelidir. Sohbetten çok hoşlanan Hüseyin Efendi, defterdarlıktan azledilince yalnız

kalır. Bir gün dostu Derviş Mahmud’a “Söz anlar zarif âdem yok ki anınla sohbet edeyim, benim söylediğim sohbeti anlasın ve cevaba kudreti olsun.” diye dert yanar. Duruma üzülen Derviş Mahmud onu, güzel, nazik, Farsça bilen, musikişinas, güzel sesli Tayyazade isimli bir gençle tanıştıır. Hüseyin Efendi ondan çok hoşlanır. Böylece başlayan birliktelik, bir müddet sonra gencin Hüseyin Efendi’nin konağına yerleşmesiyle gece gündüz süren sohbetlerle devam eder.

Meddah hikâyelerinde yer alan iki veya daha fazla insanın katılımıyla gerçekleşen diğer sohbet

toplantılarının önemli kısmı “işret meclisi” diye de isimlendirilen içkili meclislerdir. “Erbab-ı zevkten ve erbab-ı maariften bir zat” olan Ali Bey, Kılıçalı'deki yalısında eğlenmek amacıyla kadınlı-erkekli bir işret meclisi tertipler. Misafirlerini uşakla gönderdiği bir mektupla davet eder. Birkaç kişilik toplantıda, yenilip içilip dostça sohbet edilirken Kanlı Bektaş'ın Tıflı'den intikam almak istemesiyle çıkan arbede sebebiyle toplantı kavgayla son bulur.¹ Yine işret meclisi niteliğindeki bir diğer birliktelik Gevherli Hanım'ın Sultanahmet'teki saray kadar büyük konağında gerçekleşir. Gevherli, âşık olduğu Tayyazade'yle yiyip içip sohbet ederken, kızlardan meydana gelen sazandeler musiki icra eder, rakkaseler raks ederler.² *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibes'i*nde Hançerli Hürmüz, yolda görüp çok beğendiği genci evine davet eder. Hemen hemen her gece ve gündüz bazen konakta, bazen bahçedeki köşkte işret sofrası kurulur, ikisi arasında sohbet devam ederken musiki icra edilir. Bu toplantıların birine meddah da katılır. Sevgilisinin kendisini aldattığını öğrenen Hürmüz eve bir meddah çağırıp ona Süleyman'ın başka kadınla yaşadığı aşkı konu hikâye anlatmasını ister. Her ikisinin yiyip içip sohbet ettikleri bir gün meddah gelir ve ismarlanan mevzuda, başka şahıslar arasında ve başka mekânda geçen bir hikâyeyi “Edeyim meclise bir kıssa beyan/Kıssadan hisse ala arif olan.” diyerek anlatmaya başlar. Süleyman, hikâyenin konusundan Hürmüz'ün intikam alacağını anlar.

3- Kahvede sohbet (Allom)

Kahvehanelerdeki Sohbet Meclisleri

Hikâyede geçen en önemli sohbet mekânlarından bir diğeri kahvehanelerdir. Meddahlar günlerinin önemli kısmını geçirdikleri bu işyerlerinde bazen dostlarıyla sohbet ederler bazen de aynı yerde meddahlık yaparlar. Onları dinlemek veya meddahlık yapmaları için başka yere davet etmek isteyenler de kahvehanelere giderler.³

Meyhanelerdeki Sohbet Meclisleri

Hikâyelerde ayrıca İstanbul meyhanelerinde tanıdıkların bir araya gelerek içki içip yarenlik ettikleri, bazen de musiki dinledikleri, sohbet meclisi diyebileceğimiz birliktelikler de yer almaktadır. Tophane gibi semtlerde “esnafça eğlenilen” nispeten fakir meyhanelerde, musiki dinlemek istendiğinde dışardan mutrip getirtilirken, Galata'da bulunan Gümüş Halkalı Meyhane gibi “kibarca eğlenilen” yerlerde yirmi-otuz saki, müşterilere içki ve yiyecek ikram ederler.

³ *Tıflı Efendi Hikâyesi*; *Meşhur Tıflı Efendi ile Kanlı Bektaş'ın Hikâyesi*; *Hikâye-i Tayyazâde*; *Hançerli Hikâye-i Garibes'i*.

Zengin meyhanelerin kendi musiki grubu ve rakkaseleri vardır.⁴

Sonuç

Bu çalışmada XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyıl sonu İstanbul hayatını gerçekçi bir üslupla yansıtan İstanbul meddah hikâyelerindeki sohbet meclisleri üzerinde durulmuştur.

Hikâyelerde, saraydan kahvehanelere kadar farklı mekânlarda sıklıkla gerçekleştirilen sohbetlerin hemen hemen tamamında; meclislere zarif davranışın ve güzel sözün hâkim olması, ikramın zenginliği, edebiyat ve musiki başta olmak üzere sanata verilen önem gibi ortak niteliklerin yer aldığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Güngör, Şeyma, *İstanbul Meddah Hikâyeleri 1, Tıflı Hikâyesi*, İstanbul 2006.
- Hançerli Hikâye-i Garibes'i*, İstanbul 1268.
- Hikâye-i Tayyazâde (Tıflı Efendi Hikâyesi'nin haşiyesinde)*, İstanbul 1291.
- Meşhur Tıflı Efendi ile Kanlı Bektaş'ın Hikâyesi*, İstanbul 1299.
- Nutku, Özdemir, *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Ankara 1976.
- Sayers, David Selim, *Tıflı Hikâyeleri*, İstanbul 2013.
- Şeker, Şemsettin, *Ders ile sohbet arasında: On Dokuzuncu Asır İstanbulu'nda ilim, kültür ve sanat meclisleri*, İstanbul 2013.
- Tıflı Efendi Hikâyesi*, İstanbul 1291.

¹ *Meşhur Tıflı Efendi ile Kanlı Bektaş'ın Hikâyesi*.

² *Hikâye-i Tayyazâde*.

⁴ *Hançerli Hikâye-i Garibes'i*.